

**ДАВЕДАЧНЫЯ МАТЭРЫЯЛЫ
ПА ДЫСЦЫПЛІНЕ
“БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА”**

(раздзел “Сучасная беларуская проза”)

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь

Установа адукацыі
“Мазырскі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя І. П. Шамякіна”

ДАВЕДАЧНЫЯ МАТЭРЫЯЛЫ
ПА ДЫСЦЫПЛІНЕ “БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА”
(раздзел “Сучасная беларуская проза”)

*Для студэнтаў 3 курса спецыяльнасці “Руская мова і літаратура.
Замежная мова (англійская)”*

Мазыр
МДПУ імя І. П. Шамякіна
2020

УДК 821.161.3.09 (078)

ББК 83.3(4 Бел) 6я73

Д13

Складальнікі:

П. Р. Кошман, кандыдат філалагічных навук, дацэнт, дэкан факультэта павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кадраў УА МДПУ імя І. П. Шамякіна;

А. У. Сузько, кандыдат філалагічных навук, дацэнт, дацэнт кафедры беларускай і рускай філалогіі УА МДПУ імя І. П. Шамякіна

Рэцэнзенты:

доктар філалагічных навук, прафесар, загадчык кафедры беларускай літаратуры УА ГДУ імя Ф. Скарыны *І. Ф. Штэйнер*;
кандыдат філалагічных навук, дацэнт, дацэнт кафедры рускай літаратуры і журналістыкі УА БрДУ імя А. С. Пушкіна *І. А. Воран*

Друкуецца паводле рашэння рэдакцыйна-выдавецкага савета ўстановы адукацыі «Мазырскі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя І. П. Шамякіна»

Даведачныя матэрыялы па дысцыпліне “Беларуская літаратура”
Д13 (раздзел “Сучасная беларуская проза”) / склад.: П. Р. Кошман,
А. У. Сузько. – Мазыр : МДПУ імя І. П. Шамякіна, 2020. – 31 с.
ISBN 978-985-477-744-3.

Даведачныя матэрыялы па дысцыпліне “Беларуская літаратура” ўтрымліваюць агляд творчасці найбольш яркіх прадстаўнікоў беларускай літаратуры пачатку XXI стагоддзя: У. Арлова, У. Гніламёдава, В. Іпатавай, В. Марціновіча, Л. Рублеўскай, Ф. Сіўко, Ю. Станкевіча, А. Федарэнкі. Выданне мае на мэце пашырэнне ведаў студэнтаў-філолагаў у галіне айчыннага мастацтва слова, падпарадкавана задачы развіцця самастойнасці і крэатыўнасці іх мыслення.

Будзе карысным выкладчыкам вышэйшых навучальных устаноў, настаўнікам-беларусаведам і вучням агульнаадукацыйных школ і ўсім, хто цікавіцца пытаннямі развіцця беларускай літаратуры.

УДК 821.161.3.09 (078)

ББК 83.3(4 Бел) 6я73

ISBN 978-985-477-744-3

© Кошман П. Р., Сузько А. У.,
складанне, 2020

© УА МДПУ імя І. П. Шамякіна, 2020

ПРАДМОВА

Даведачнае выданне па дысцыпліне “Беларуская літаратура” арыентавана на пашырэнне ведаў студэнтаў у галіне нацыянальнага мастацтва слова, на грамадзянска-патрыятычнае выхаванне студэнцкай моладзі, фарміраванне яе каштоўнасна-аксіялагічнай сферы. Матэрыялы, змешчаныя ў выданні, будуць спрыяць развіццю крэатыўнасці студэнтаў, іх матывацыі да навучання ўвогуле і вывучэння беларускай літаратуры як арганічнай часткі сусветнага літаратурнага працэсу ў прыватнасці, тым больш што даведнік адрасаваны студэнтам непрофільнай спецыяльнасці “Руская мова і літаратура. Замежная мова (англійская)”. Дысцыпліна “Беларуская літаратура” ўваходзіць у склад кампанента вышэйшай навучальнай установы вучэбнага плана азначанай спецыяльнасці і вивучаецца фрагментарна, несістэматычна, толькі ў пятым семестры на 3 курсе. На яе вивучэнне адводзіцца 14 гадзін лекцыйных і 20 гадзін практычных заняткаў. Неабходнасць выдання падобнага дапаможніка абумоўлена задачай стварэння ў студэнтаў цэласнага ўяўлення пра беларускую літаратуру як унікальную з’яву ў культурнай агульначалавечай супольнасці.

Падрыхтоўчыя матэрыялы будуць спрыяць і вырашэнню наступных адукацыйна-выхаваўчых задач:

- даць студэнтам рознабаковыя веды па прадмеце;
- навучыць арыентавацца ў свеце мастацкіх твораў;
- сфарміраваць навыкі аналізу літаратурнага тэксту;
- выпрацаваць крытэрыі разумення канкрэтна-гістарычнай, нацыянальнай і агульначалавечай значнасці мастацкіх твораў;
- выхоўваць эстэтычны густ, адчуванне прыгожага ў жыцці і літаратуры.

Акцэнтуюцца ўвага на найбольш значных постацях сучаснай беларускай літаратуры, чья творчасць стала знакавай, канцэптуальнай для айчыннага мастацтва слова пачатку XXI стагоддзя: У. Арлоў, У. Гніламедаў, В. Іпатава, В. Марціновіч, Л. Рублеўская, Ф. Сіўко, Ю. Станкевіч, А. Федарэнка і інш. Асобныя манаграфічныя артыкулы ўяўляюць сабой спробу навуковага агляду жыцця і творчасці азначаных пісьменнікаў, вызначэння агульных ідэйна-мастацкіх асаблівасцей іх творчасці. Да кожнага пісьменнікага “партрэта” прапановаецца спіс літаратуры, якім студэнты могуць карыстацца пры падрыхтоўцы да практычных заняткаў і ў самастойнай рабоце.

Даведачныя матэрыялы эфектыўна могуць быць выкарыстаны ў вучэбна-выхаваўчай рабоце выкладчыкаў вышэйшых навучальных устаноў, настаўнікаў-беларусаведаў. Яны будуць запатрабаваны таксама вучнямі агульнаадукацыйных школ і ўсімі, хто цікавіцца пытаннямі развіцця беларускай літаратуры.

ГНІЛАМЁДАЎ УЛАДЗІМІР ВАСІЛЬЕВІЧ

Біяграфічныя звесткі

Нарадзіўся 26 снежня 1937 года ў вёсцы Кругель Камянецкага раёна Брэсцкай вобласці. Вучыўся на філалагічным факультэце Брэсцкага педагагічнага інстытута, працаваў настаўнікам. З 1962 года займаецца навуковай дзейнасцю. Доктар філалагічных навук, прафесар, акадэмік Нацыянальнай акадэміі навук Рэспублікі Беларусь.

Творы

Раманы “Уліс з Прускі” (2006), “Расія” (2007), “Вяртанне” (2008), “Валошкі на мяжы” (2014), “Вайна” (2014), “Пасля вайны” (2015).

Ідэйна-мастацкі змест творчасці

Беларуская літаратура, перайшоўшы ў XXI стагоддзе, адчула неабходнасць даць ацэнку падзеям XX ст., вызначыць іх ролю ў нацыянальнай гісторыі. Грунтоўна гэтая ідэя рэалізуецца ў маштабным творчым праекце У. Гніламедава – цыкле з шасці раманаў, прысвечаных гісторыі беларускага народа ў XX ст. Яе малавядомыя старонкі, звязаныя з эміграцыяй беларусаў у Амерыку на пачатку мінулага стагоддзя і прымусовым бежанствам у Расію ў гады Першай сусветнай вайны, складаюць аснову дзвюх першых кніг пісьменніка “Уліс з Прускі” і “Расія”. Такі сюжэт стварае рэдкую для айчынай літаратуры сітуацыю параўнання свайго беларускага свету з сусветнымі краінамі.

Вобраз Беларусі ў творы паўстае на рэгіянальным матэрыяле, звязаным з біяграфіяй самога пісьменніка. У цэнтры мастацкай прасторы знаходзіцца вёска Пруска, вобраз якой суадносіцца з роднымі мясцінамі У. Гніламедава. Пачуццё прыхільнасці да іх абумоўлівае настойлівае вылучэнне ў наратыве твораў тых ацэнак, якія ствараюць уражанне аб унікальнасці гэтага кутка беларускай зямлі. Лірычныя пейзажы наваколля і каларытныя замалёўкі побыту прускоўцаў нясуць адчуванне асабістай аўтарскай сімпатыі. Ідэалізаванае ўспрыманне родных мясцінаў аўтарам гарманічна пераклікаецца з калектыўнымі ўяўленнямі герояў-вяскоўцаў, якія, як заўважана ў творы, “не былі пазбаўлены... своеасаблівага гонару і пачуцця некаторай як бы вышэйшасці: вёску сваю называлі не вёскай, а сялом, хоць усяго ў той Прусцы налічвалася хат трыццаць, не болей”. За іх імкненнем прадставіць асяроддзе свайго існавання самым лепшым, пахваліцца, “быццам у Прусцы самае сіняе неба, самая смачная вада, самыя пахкія кветкі і самыя прыгожыя дзяўчыны” стаіць патрэба ў самасцвярджэнні, неабходнасць мець для сябе і паказваць іншым тых кропкі апоры ў навакольным свеце, якія ўмацоўваюць уласную годнасць, тлумачаць сэнс існавання ў гэтым месцы і ў гэтым часе.

Мастацкая характарыстыка свайго свету грунтуецца ў раманах У. Гніламёдава на звыклых для літаратурнага іміджу Беларусі элементах яе самабытнай народнай культуры. Нязмушана аўтар уводзіць у сюжэт сцэны, у якіх адлюстроўваецца вера беларусаў у існаванне містычнага пачатку. Прыклады традыцыйных страшных апавяданняў пра сустрэчы са звышнатуральнымі сіламі падкрэсліваюць у творах унікальнасць беларускага светаўспрымання. Больш за тое, сфера таямнічага, міфалагічнага, з'яўляючыся ў разуменні герояў-беларусаў неад'емным атрыбутам свайго свету, праектуецца імі на чужыя краіны. Таму з іх боку цалкам дарэчнымі выглядаюць пытанні аб тым, ці ёсць “страхоцця” ў Амерыцы і ці водзяцца русалкі ў рацэ Самарка, якая працякае каля расейскай вёскі Запалоннае.

У раманах У. Гніламёдава адлюстроўваецца беларускае народнае разуменне светабудовы і сэнсу чалавечага існавання, якое надзяляе асаблівай значнасцю тое, што наканаванае прыродай, правэрана традыцыяй, нясе стварэнне. Згодна з гэтай сістэмай каштоўнасцей выбудоўваецца вобраз галоўнага героя Лявона Кужаля. Падчас смяротна небяспечных выпрабаванняў яго цягавітасць, настойлівасць у імкненні застацца жывым успрымаюцца як агульная рыса беларускага народа, які неаднаразова бачыў на стромкіх паваротах гісторыі сваю галоўную задачу ў тым, каб выжыць, захаваць свой род. У самых складаных моманты жыцця Лявона, калі ён загінаецца ад катаржнай працы ў ліцейным цэху завода Форда, замярзае пасля караблекрушэння ў халодных водах Вялікіх азёр, сплывае крывёй у варонцы пад Мядзелама, яму надае сілы думка аб родным доме, пачуццё абавязку перад сваёй сям'ёй, блізкімі і любімымі людзьмі.

Ускладзеная на героя місія па вяртанні з далёкіх вандровак дадому па сутнасці сцвярджае слушнасць вядомага выказвання беларускага першадрукара Ф. Скарыны аб тым, што, як усё жывое на зямлі, так і людзі да таго месца, дзе нарадзіліся, “вялікую ласку маюць”. Перажыванні Лявона ад расставання з роднай старонкай раскрываюцца як заканамернае, інстынктыўнае жаданне вярнуцца да свайго першапачатковага, натуральнага стану. Погляд героя пастаянна выхоплівае з чужой рэальнасці тыя дэталі, якія нагадваюць яму аб доме. У амерыканскім небе ён бачыць такія ж аблогі, як і ў Прусцы, жаўрук над шырокім расійскім полем спывае для яго гэтак жа, як і над прускоўскім лапікам зямлі, – але ўсё гэта застаецца для Лявона толькі напамінкам пра той свет, з якім герой неразлучны. Малюючы беларусаў у вобразах эмігрантаў і бежанцаў, У. Гніламёдаў уяўляе іх сувязь з роднай зямлёй як адну з самых галоўных асаблівасцей беларускай карціны свету. Без пафасу, але вельмі пераканаўча праз дэталі быту, паўсядзённых пачуцці на старонках твораў уяўляецца трагедыя людзей, адарваных ад свайго спрадвечнага асяроддзя, месца пражывання, пазбаўленых той важнай апоры, без якой яны не могуць больш адчуваць сваё жыццё паўнаважным. Пачуццё настальгіі паступова перапаўняе

эмацыйны фон апавядання, вырываецца падсвядома ў снах Лявона аб роднай вёсцы, усведамляецца як прычына страты яго землякамі важнай жыццёвай энергіі. “У бежанстве, – заўважае аўтар, – перасталі прускаўцы пладзіцца. Ад чаго гэта? Чаму? Маладзіцы, здаецца, здаровыя, ды і мужчыны не ўломкі”.

Тэма страчанай радзімы аб’ядноўвае прадстаўнікоў розных часоў і народаў. Яе агульначалавечае гучанне асабліва выразна разумеецца ў некаторых эпізодах з раманаў У. Гніламёдава, якія выклікаюць асацыяцыі з вядомымі літаратурнымі сюжэтамі. Напрыклад, дзед Кірыла, найстарэйшы прадстаўнік сям’і Кужалёў, паўтарае лёс патрыярха сям’і Джоўдаў з рамана амерыканскага пісьменніка Джона Стэйнбэка “Тронкі гневу”: абодва героі, правёўшы ўсё жыццё на роднай зямлі, гвалтоўна адарваныя ад яе, паміраюць раптоўна ў дарозе. У кантэксце аўтарскага параўнання Лявона з Улісам сімвалічна прачытваецца ў рамане У. Гніламёдава выпрабаванне героя амерыканскім дабрабытам. Своеасаблівым увасабленнем міфалагічнага вострава Цырцэі становіцца для вясковага юнака ферма Бузукоў, якая прываблівае вобразам дачкі гаспадароў Анет і перспекывай самому стаць гаспадаром. Але, як і ў выпадку з Улісам, спакуса набыць рай азначае для беларуса страціць радзіму: “Ён баяўся: а раптам адносіны з Анет стануць такімі, што дзевядзецца застацца тут, можа, назаўсёды”.

Гісторыі кахання ў жыцці Лявона Кужаля звязаны з вобразамі трох жанчын, якія прадстаўляюць розныя народы: беларуска Ганна, амерыканка Анет, руская Фёкла. Безумоўна, гэты выбар героя шмат у чым вызначаны не аўтарскай воляй, а рэальным лёсам яго прататыпа. Тым не менш, іх яркія вобразы нясуць у сабе і ацэнку пісьменніка, якая дазваляе ўбачыць за біяграфічнымі фактамі абагульнены нацыянальны тып жанчыны. Вобраз Ганны, ментальна самы блізкі Лявону, вылучаецца шчырасцю, нястрыманасцю пачуццяў і, адначасова, асуджанасцю і пакорлівасцю, якія і прыводзяць гераіню да трагічнай гібелі. Адпаведна сваёй краіне раскрываецца ў рамане характар Анет, адукаванай, упэўненай дзяўчыны, вобраз якой застаецца для героя самым каларытным. Фёкла, замужняя жанчына, з якой зводзіць лёс Лявона ў Самарскай губерні, увасабляе пачуццёвасць, рашучасць, уменне пастаяць за сябе і за сваё сямейнае шчасце.

Звяртаючыся да вобразаў Амерыкі і Расіі, беларускі пісьменнік застаецца ў баку ад традыцыйнага вобраза супрацьстаяння гэтых дзяржаў, вельмі рэдка параўноўвае іх паміж сабой, але імкнецца ўдумліва спасцігнуць сутнасць кожнай з іх, зыходзячы са сваёй шкалы каштоўнасцей. Вобраз Амерыкі выбудоўваецца ў пастаянным супастаўленні з беларускім вопытам жыцця Лявона Кужаля. Яго погляд выходзіць з заакіянскай рэчаіснасці тыя адметныя, і разам з тым, шырока вядомыя з’явы і рэаліі, якія ўяўляюць іміджавы бок амерыканскага ладу жыцця. Шалёны рытм жыцця амерыканскіх гарадоў, небаскробы, аўтамабілі, метро – увесь гэты захапляльны свет дасягненняў навукова-тэхнічнага прагрэсу застаецца чужым для беларуса, які захоўвае сваю прыналежнасць да свету вёскі.

У адрозненне ад Амерыкі, адлюстраванне Расіі ў творах У. Гніламёдава не мае такога рэзкага кантрасту з беларускай рэчаіснасцю. Аўтар фіксуе некаторыя каларытныя адрозненні ў звычаях, побыце жыхароў Паволжжа, прыродзе гэтага краю, але ў цэлым уклад жыцця рускага народа аказваецца блізкім і зразумелым беларусам. Ключавой асаблівасцю мастацкай рэпрэзентацыі Расіі ў аднайменным рамане У. Гніламёдава выступае максіmalізм праяўлення пачуццяў. Гасціннасць, багацце, беднасць, свабода, пахвальба, каханне і нянавісць – гэтыя і іншыя катэгорыі быцця, уласцівыя любому народу, выяўляюцца ў расійскай рэчаіснасці з асаблівым размахам. Абраны для апавядання час грамадзянскай вайны ўзмацняе гэты эфект, робіць праявы крайнасці нормай паўсядзённага жыцця і, тым самым, падштурхоўвае беларускіх бежанцаў да вяртання дадому.

Такім чынам, творы У. Гніламёдава выяўляюць тое адметнае беларускае ўспрыманне свету, якое абапіраецца на абсалютную значнасць у лёсе чалавека роднага краю. Самадастатковы, патрыярхальны вобраз беларускай вёскі Пруска паўстае прыкладам ураўнаважанага чалавечага быцця, асабліва каштоўнага на фоне іншых краін, якія характарызуюцца праявамі празмернага разліку (Амерыка) або крайнасці пачуццяў (Расія).

Літаратура

1. Гарадніцкі, Я. А. Гістарычны вопыт XX стагоддзя і мастацкі стыль у літаратуры: падзеі першай сусветнай вайны ў раманнай хроніцы Уладзіміра Гніламёдава / Яўген Гарадніцкі // Польша. – 2015. – № 8. – С. 129–131.

2. Кошман, П. Г. Между своими и другими: белорусское восприятие мира в произведениях В. Гниломёдова / П. Г. Кошман // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Філологічні науки: [зб. наук. ст.] / [гол. ред. В. А. Зарва]. Бердянськ: БДПУ, 2016. – Вип. XI. – С. 251–258.

3. Локун, В. І. Вайна і мір Уладзіміра Гніламёдава / Валянціна Локун // Польша. – 2014. – № 9. – С. 142–148.

4. Студзенка, Т. Беларускі эпас трэцяга тысячагоддзя / Таццяна Студзенка // Беларуская думка. – 2011. – № 2. – С. 86–93.

ФЕДАРЭНКА АНДРЭЙ МІХАЙЛАВІЧ

Біяграфічныя звесткі

Нарадзіўся 17 студзеня 1964 года ў вёсцы Бярозаўка Мазырскага раёна. Вучыўся ў Мазырскім палітэхнікуме і Мінскім інстытуце культуры. Працаваў у часопісах “Полымя”, “Маладосць”, “Дзеяслоў”. Адзін з найбольш плённых беларускіх аўтараў сучаснасці. Лаўрэат літаратурных прэмій імя І. Мележа, “Залатая літара”, “Гліняны Вялес”.

Творы

Кнігі “Гісторыя хваробы” (1989), “Смута” (1994), “Шчарбаты талер” (1999), “Афганская шкатулка” (2002), “Нічыё” (2009), “Мяжа” (2011), “Сечка” (2012), “Ланцуг” (2012), “Вёска” (2013), “Ціша” (2014), “Сузіральнік” (2018), “Жэтон на метро” (2020).

Ідэйна-мастацкі змест творчасці

А. Федарэнка – пісьменнік, якому беларуская проза канца ХХ – пачатку ХХІ стст. абавязана значнымі набыткамі ў развіцці традыцый рэалізму. Як і многія класікі нацыянальнага мастацтва слова, асновай глыбокага спасціжэння беларускай рэчаіснасці, мастацкага выяўлення яе сутнасных адзнак А. Федарэнка абраў уласны жыццёвы вопыт і найперш той, які звязаны з малой радзімай. У гэтым святле стандартнае біяграфічнае паведамленне на вокладках кніг А. Федарэнкі аб тым, што нарадзіўся ён у вёсцы Бярозаўка Мазырскага раёна, пачынае набываць асаблівы сэнс, становіцца важнай характарыстыкай творчасці. З Мазыршчынай звязаны сюжэты яго рамана “Рэвізія”, апавесцей “Сінія кветкі”, “Вёска”, “Дзікі луг”, “З кошыкам, або Гісторыя ненапісанай апавесці” і шматлікіх апавяданняў. Часам аўтар, падпарадкоўваючыся законам мастацкай умоўнасці, маскіруе гэтую мясцовасць, мяняе яе назвы: родная вёска Бярозаўка перайначваецца ў Сасноўку, Бокаў – у Бокаўку, Калінкавічы – у Локцевічы. Аднак сувязь паміж мастацкімі і рэальнымі тапонімамі дастаткова відавочная для таго, каб можна было апазнаць у месцы дзеяння твораў рэаліі, вядомыя жыхарам Мазыра і яго ваколіц. І нават у тых выпадках, калі А. Федарэнка ўказвае іншую лакалізацыю або пазбягае яе дакладнага вызначэння, у мастацкай прасторы твораў раз-пораз фіксуецца пазнавальныя дэталі тых мясцін, дзе пачыналася жыццё будучага пісьменніка: прыгарадная вёска, дарога з яе ў раённы цэнтр, сам горад, у якім ёсць лельчыцкае скрыжаванне, плошча з універмагам “Белы лебедзь”, пляж, парк каля ракі і цеплаход “Ракета”.

Узнаўляючы родныя мясціны, жыццё землякоў, А. Федарэнка выяўляе высокую значнасць беларускай рэчаіснасці для нацыянальнага мастацтва слова. Такая мастацкая рэцэпцыя роднай зямлі выглядае свядомай творчай устаноўкай аўтара, імкненнем пацвердзіць каштоўнасць і свайго асяроддзя і, адпаведна, сябе самога, паказаць годнасць свайго свету

і знаходзіцца ў адным шэрагу з сусветна вядомымі імёнамі і назвамі. Прынамсі, калісьці пісьменнік выказаў меркаванне, што “калі б Борхес нарадзіўся і вырас не ў Буэнас-Айрасе, а ў Мазырскім раёне, дык, магчыма, стаў бы не Борхесам, а Федарэнкам”. У тым жа інтэрв’ю беларускі аўтар патлумачыў сакрэт поспеху вядомых майстроў слова тым, “што яны ў параўнанні з іншымі пісьменнікамі-землякамі свайго часу найлепш умудрыліся перадаць якраз свае нацыянальныя асаблівасці, якраз таго ж самага свайго часу”.

Творы А. Федарэнкі паказваюць, што аўтар блізка знаёмы з Мазыром і ў яго з гэтым месцам звязаныя як асабістыя радасці, так і асабістыя рахункі. Гэты дыяпазон пачуццяў уключае адносіны да горада, які з дзяцінства аказаўся самым блізкім узорам іншага, чужога ў адносінах да роднай вёскі асяроддзя. У гэтым плане Мазыру пашанцавала і адначасова не пашанцавала апынуцца побач з месцам нараджэння будучага пісьменніка. Людзі гэтага высокага прызначэння, паводле федарэнкаўскага вызначэння, “намёртва прывязаны да свайго побыту, свайго часу і да традыцый свайго народа”. Ва ўласнай творчай практыцы А. Федарэнка пацвярджае гэты тэзіс не толькі праз напаўненне твораў рэаліямі родных мясцін, але і праз выяўленне погляду на свет, заснаванага на вопыце сваіх землякоў. Малая радзіма ў творах А. Федарэнкі – гэта не толькі вобраз пэўнай мясцовасці, гэта яшчэ і эфект яе прысутнасці ў ацэнках усяго свету, калі аўтарскае ўяўленне аб рэчаіснасці грунтуецца на ўсведамленні, закладзеным жыццём у той жа вёсцы Бярозаўка. Яе традыцыйны ўклад, калі ўсе і ўсё навідавоку, падтрымлівае думку пісьменніка, што акаляючы свет надзвычай складаны, а падзеі і людскія характары не паддаюцца спрошчаным трактоўкам, і дазваляе на гэтай аснове абвргаць шаблоны чытацкага ўспрымання.

Вобраз малой радзімы ў творчасці А. Федарэнкі паўстае ў дастаткова звыклым для беларускай літаратуры вобліку. У яго аснове родная хата, вёска, навакольная прырода – менавіта тое асяроддзе, з якім і аўтар, і, адпаведна, яго героі атаясамліваюць сябе. Аднак гэтай невялікай прасторы пісьменніку цалкам дастаткова, каб быць самастойным у меркаваннях, упэўнена адстойваць свой пункт гледжання. Характэрная для творчага мыслення А. Федарэнкі крытычнасць, яго настрой на палеміку ў многім трымаюцца на вопыце жыцця малой радзімы. Вострыя пытанні нацыянальнага быцця ставіць А. Федарэнка, выяўляючы той факт, што яго землякі не адпавядаюць узорнаму тыпу беларуса, створанаму літаратурай. У карціне свету вяскоўцаў, заснаванай на практычным стаўленні да жыцця, не знаходзіцца тых прыкладаў, якія б пацвярджалі важнасць нацыянальнага. Не можа маці з аповесці “Вёска” паверыць, што яе сына з-за беларускай мовы, такой неістотнай, на яе погляд, прычыны, маглі выгнаць з інстытута. Ёй больш зразумела было б, калі б гэтай прычынай стала п’янства. Хлопцы, якія прызнаюцца ў тым, што моцна любяць “сваё, роднае” выклікаюць у гэтай жанчыны шчырае шкадаванне. Зыходзячы са свайго жыццёвага вопыту, яна дае ім даволі слушную парад: “Ох, хай бы вы тады трохі менш любілі, былі б трохі хітрэйшыя, берагліся...”.

Праблема праўдзівага адлюстравання жыцця ў літаратуры ўзнімаецца А. Федарэнкам найперш з прывязкай да ўласнага вопыту. Аўтар не прэтэндуе на тое, каб выказаць ісціну ў апошняй інстанцыі, але для яго надзвычай важна шчыра падзяліцца той думкай, што родныя карэнні не толькі даюць сілы, але і звязваюць. Яго асабісты вопыт разбурае стэрэатыпнае ўяўленне аб неаддзельнасці беларускага пісьменніка ад роднай вёскі, якая служыць найважнейшай і ці не адзінай крыніцай творчага натхнення. Сіла гэтага калектыўнага меркавання ў рамане “Мяжа” выяўляецца ў той настойлівасці, з якой А. Федарэнку некалі пераконвалі вярнуцца ў родную вёску. “Как это его родина и он не хочет туда ехать?”, – абураліся члены камісіі на размеркаванні выпускніка інстытута, без пяці хвілін сябра СП. “Ну, скончыш ты інстытут, застанешся ў Мінску і ці прападзеш, ці яшчэ горш – станеш такім жа пісьменнікам, як усе яны. Трэба жыць у вёсцы, сярод народа...”, – такія парады ўжо гучалі ад калег па пісьменніцкаму цэху. Як вынікае з каментарыяў самога А. Федарэнкі, ён не паддаўся на гэтыя заклікі, бо з уласнага досведу добра ведаў, што на яго малой радзіме не ўсё так проста і зусім не ідылічна.

Пісьменнік адмаўляецца ад агульнапрынятага фармату ўспрымання малой радзімы, але ў ніякай ступені не адмаўляецца ад яе самой. Вызначэнне адносін да роднай вёскі праз звыклія прызнанні ў любові, словы ўдзячнасці не адлюстроўваюць усёй складанасці тых сувязей, якімі звязаны аўтар, яго героі і ў цэлым беларусы з месцам свайго нараджэння. Наколькі моцная сіла прыцяжэння малой радзімы адчувае на сабе герой апавядання “Пеля”, які меў неасцярожнасць перад паездкай у Крым заблудзіцца на балоце каля роднай вёскі. Вымушаны пакутаваць ноч на астраўку сярод дрыгвы, ён спазняецца на цягнік “да дзівосных берагоў”. Аднак балотная пастка ўрэшце выратаўвае яму жыццё: на другі дзень знаходжання ў Крыму студэнты, з якімі павінен быў ехаць герой твора, трапляюць у жудасную аўтамабільную аварыю.

Тлумачэнне сваім начным прыгодам на балоце герой-апавядальнік шукае ў сферы містычнага. Ідэя твора падводзіцца аўтарам да таго, што родная зямля валодае звышнатуральнай сутнасцю, якая накіроўвае і аберагае свайго сына. У такім анімістычным асвятленні ў падзеях, што адбываюцца ў апавяданні, бачыцца сітуацыя выпрабавання, у якую звычайна за правіннасці трапляюць героі міфалагічных сюжэтаў. Віна ці грэх персанажа А. Федарэнкі заключаюцца ў тым, што ён занадта захапіўся вобразам ніколі нябачанага Крыма і стаў нудзіцца быццём сваёй вёскі. Пакараны за неабачлівае імкненне да прываблівай чужой старонкі герой апавядання ў сваю чаргу таксама вылучае абвінавачванне да родных мясцін, якія, на яго думку, падвялі, здрадзілі яму. Сядзячы на купіне сярод пелі, ён выказвае сваю крыўду да роднага краю (“гэтыя ж мясціны я ведаў з маленства, любіў і думаў заўсёды, што і яны мяне любяць, лічаць сваім”) і сваю пагрозу роднаму балоту (“У мяне яшчэ ўсё наперадзе, я ўбачу новыя гарады, новае жыццё, – я буду жыць, а ты – смярдзец тут, зарастаць, пакуль не высахнеш к чорту!..”).

Шчырае абурэнне, недарэчнае і нават крыху смешнае запалохванне, якое гучыць у прыведзеных словах, адлюстроўваюць паводзіны, уласцівыя для дзіцячага ўзросту. Герою патрэбны час і вопыт для таго, каб паглядзець на начное здарэнне па-іншаму, ацаніць тое, што раней здавалася пасткай, як праяву клопату роднай зямлі. Адкрываючы новую старонку ва ўспрыманні радзімы, ён канстатуе марнасць сваіх ранейшых пошукаў лепшых мясцін. Пажыўшы “новым жыццём”, што характэрна, не знайшоўшы сабе ўласнага прытулку (у творы ўпамінаюцца толькі інтэрнатаўскія скразнякі і чужыя кватэры), герой адчувае неабходнасць быць абароненым і “радзіма мая – вёска, балота...” становяцца для яго такім абярэгам.

Такім чынам, вобраз малой радзімы выступае адным з цэнтральных элементаў мастацкага свету твораў А. Федарэнкі. Узнаўляючы ў дакладных дэталях рэаліі жыцця роднай вёскі, характары землякоў, пісьменнік прызнае выключнасць іх уплыву на фарміраванне ўласнай творчай асобы. Вопыт асабістых няпростых адносін з мясцінамі свайго дзяцінства і юнацтва становіцца асновай для глыбокага аўтарскага даследавання сучаснай беларускай рэчаіснасці і яе светапоглядных асноў.

Літаратура

1. Верціхоўская, М. І. Сцвярджэнне гуманістычных каштоўнасцей у аповесці А. Федарэнкі “Вёска” / М. І. Верціхоўская // Беларуская мова і літаратура. – 2014. – № 1. – С. 48–57.
2. Кісліцына, Г. М. Філасофія існавання ў апавяданнях А. Федарэнкі / Г. М. Кісліцына // Весці Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Серыя гуманітарных навук. – 2012. – № 3. – С. 91–95.
3. Кошман, П. Р. Беларуская правінцыя ў мастацкім спасціжэнні Андрэя Федарэнкі / П. Р. Кошман // Веснік Мазырскага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя І. П. Шамякіна. – 2019. – № 1 (49). – С. 138–142.

СТАНКЕВІЧ ЮРЫ
(сапраўднае імя ХАРЫТАНОВІЧ ГЕОРГІЙ ВАСІЛЬЕВІЧ)

Біяграфічныя звесткі

Нарадзіўся 21 студзеня 1945 года ў Барысаве. Вучыўся на факультэце журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Працаваў карэспандэнтам, супрацоўнікам рэдакцый часопісаў “Малодосць” і “Крыніца”.

Творы

“Любіць ноч – права пацукоў” (1998), “Апладненне ёлупа” (2005), “Мільярд удараў” (2008), “П’яўка” (2010), “Шал” (2012), “Брамнік заўжды самотны” (2014), “Паўночны вецер для спелых пладоў” (2015), “Бесапатам” (2018).

Ідэйна-мастацкі змест творчасці

Раман Юрыя Станкевіча “Любіць ноч – права пацукоў” адметны надзвычай вострай пастаноўкай пытанняў нацыянальнага быцця, пераканаўчым аўтарскім “націскам” на балючыя кропкі беларускага менталітэту. Знешне падзеі твора нагадваюць дэтэктыўную гісторыю. Галоўны герой Даніла Прусак прыязджае ў горад свайго дзяцінства, каб дапамагчы сястры Любе, але знаходзіць яе мёртвай. Далейшы сюжэт пра пошук злачынцаў і іх пакаранне аўтар выкарыстоўвае для таго, каб паказаць наступствы людскай абыякавасці і страху.

На старонках рамана паўстае правінцыйны горад, побыт якога аўтар малюе выключна чорнымі фарбамі. Вобраз дэпрэсіўнага райцэнтра ствараецца не столькі як адбітак беларускай рэчаіснасці, колькі калектыўных страхў беларусаў перад беднасцю, безнадзейнасцю і безабароннасцю. Для гераіні рамана Любы, у лёсе якой гэты шэраг трывог знаходзіць мастацкае ўвасабленне, іх назапашаны за жыццё негатыў з’яўляецца асновай для яшчэ большай бяды, што прыходзіць у абліччы суседзяў-чужынцаў. Бездапаможнасць жанчыны, узведзеная аўтарам у абсалют, падкрэсленая і статусам удавы, і невылечнай хваробай сына, і безграшовай прафесіяй настаўніцы, прадвызначае трагічны вынік яе сутыкнення з тым абсалютным злом, якое ўвасабляецца ў вобразах прыхадняў. Смерць Любы ад іх рук – гэта своеасаблівая сакральная ахвяра, прынесеная пісьменнікам дзеля таго, каб агаліць негатыўныя рысы беларускага менталітэту, вынесці на абмеркаванне праблемы раз’яднанасці, адсутнасці калектыўнай узаемадапамогі, што робяць беларусаў слабымі, цалкам неабароненымі перад знешняй пагрозай.

З выяўлення антанімічнай пары “бездапаможнасць – агрэсія” распачынаецца ў рамане Юрыя Станкевіча шэраг супрацьпастаўленняў, у аснове якіх ляжыць універсальнае размежаванне свету паводле прынцыпу “свой – чужы”. Сюжэт твора, раскрываючы гісторыю змагання Данілы Прусака, брата Любы, з нашэсцем чужынцаў, дэманструе дзеянне найбольш катэгарычнага варыянта гэтага супрацьстаяння, калі іншае бачыцца цалкам варожым.

Падобнае ўспрыманне адлюстроўвае аўтарскую ўстаноўку на ўзрушэнне нацыянальнага як пачуцця самазахавання і ствараецца з дапамогай арсеналу эфектыўных сродкаў, запазычаных з міфалагічнай традыцыі. У мастацкіх апісаннях чужынцаў дамінуюць тыя рысы, якія адрозніваюць іх не проста ад мясцовага насельніцтва, але і ад людзей наогул. Безаблічны, мітуслівы, схільны да размнажэння натоўп, што гаворыць на незразумелай мове і вылучаецца агрэсіўнымі паводзінамі і начным укладам жыцця, Юры Станкевіч адкрыта параўноўвае з пацучыным вывадкам, звяртаючыся тым самым да той ячэйкі генетычнай памяці, якая пачуццём страху нагадвае сучаснаму чалавеку аб часах, калі гэтыя грызуны прыносілі эпідэміі і голад.

Супрацьстаянне, што адбываецца ў рамках сюжэтнага дзеяння, знаходзіць выяўленне і ў будове мастацкіх вобразаў. Немудрагелістая фраза “чалавек па прозвішчы Даніла Прусак”, якой аўтар упершыню прадстаўляе героя, паступова набывае асаблівы сэнс, калі на фоне праяўлення звярынай сутнасці прышлых суседзяў становіцца відавочнай каштоўнасць чалавечнасці, а іх чужароднасць кантрастуе з аўтэнтычнасцю паходжання. Правядзенне пісьменнікам этымалагічнай сувязі паміж прозвішчам Прусак і назвай старажытнага балцкага племені, вядомага ў гісторыі трагедыяй свайго знікнення, выступае ў рамане дадатковым абгрунтаваннем першаснага права героя на гэтую зямлю. Тутэйшая супольнасць падаецца Юрыем Станкевічам унутрана аслабленай, няздольнай да кансалідацыі, уяўляецца той хісткай сістэмай, якая са з’яўленнем знешняй пагрозы лёгка пераўтвараецца ў хаос.

У процілегласць бязладдзю, “броўнаўскаму руху”, які зыходзіць ад прыхадняў, дзеянні Данілы Прусака вызначаюцца паказальнай лагічнасцю, нясуць выразны стваральны пачатак, падкрэслены нават яго месцам працы ў канструктарскім бюро. У кантэксце прадстаўленай у творы апазіцыі “хаос – парадак” дадзеная характарыстыка галоўнага героя дае падставы для вылучэння міфалагічнага падтэксту ў яго вобразе. Ускладаючы на Данілу місію па навядзенні парадку, вяртанні гармоніі ў разбалансаваны свет сваёй супольнасці, пісьменнік па сутнасці надзяляе гэты персанаж функцыяй, уласцівай архетыпу культурнага героя.

Трансфармацыя вобраза брата, які патрабуе справядлівага расследавання забойства сястры, у вобраз героя, надзеленага шырокімі паўнамоцтвамі па выратаванні і абароне суайчыннікаў, не набывае ў межах сюжэта твора канчатковага завяршэння. Аднак сам факт пераўтварэння вельмі значны для ідэйнай канцэпцыі і падкрэсліваецца ў агульнай плыні апавядання: Юры Станкевіч вылучае адмысловымі светлавымі і гукавымі эфектамі і адпаведным параўнаннем эпізод пабегу з турмы, паказваючы перараджэнне Данілы Прусака, які, пазбаўлены ранейшых ілюзій, пад бляск маланак і грукат грому вылазіць “са сцяны, як насякомае з кокана”.

Гэтым учынкам герой здзяйсняе вырашальны для свайго лёсу выбар паміж тым, каб застацца ў турме і загінуць духоўна ці фізічна, або вызваліцца з яе і набыць рашучасць, упэўненасць, гатоўнасць ахвяраваць сабой. Дзякуючы валявым якасцям Даніла ўрэшце здабывае перамогу, але яна носіць толькі лакальны характар: чужынцы, вымушаныя пакінуць горад, скіроўваюцца ў бок сталіцы. Пісьменнік падкрэслівае, што экспансія не спынілася, настройвае чытача на тое, што крыніца небяспекі стала нават яшчэ больш блізкай, – і такім адкрытым фіналам анансуе працяг таго супрацьстаяння, у якім герой кшталту Данілы Прусака будзе надзвычай запатрабаваным.

Літаратура

1. Грышкевіч, С. Несуцяшальны дыягназ, альбо У пошуках страчанай радзімы. Штрыхі да партрэту Юры Станкевіча / Сяргей Грышкевіч // Дзеяслоў. – 2007. – № 28.

МГТІУ ІМ. І.П.ШАМЯКІНІ

СІЎКО ФРАНЦ ІВАНАВІЧ

Біяграфічныя звесткі

Нарадзіўся 3 мая 1953 года ў вёсцы Вята Міёрскага раёна. Вучыўся ў Беларускаім дзяржаўным універсітэце на філалагічным факультэце. Працаваў настаўнікам, выкладчыкам. Актыўна супрацоўнічае з перыядычнымі выданнямі. Лаўрэат літаратурнай прэміі “Гліняны Вялес”.

Творы

“З чым прыйдзеш” (1991), “Апошняе падарожжа ў краіну ліваў” (1997), “Удог” (2001), “Ягня ахвярнае” (2003), “Бялячык” (2003), “Асіметрыя” (2005), “Дзень бубна” (2008), “Выспы” (2011), “Эдэм” (2014), “Плебейскія гульні” (2015), “Штрыхкоды” (2017), “Раз – шкілет, і два – шкілет» (2019), “Дыялог” (разам з Ю. Станкевічам, 2020).

Ідэйна-мастацкі змест творчасці

Сюжэт аповесці “Удог” у значнай ступені будуецца па канонах масавай літаратуры, даючы дастаткова матэрыялу для таго, каб задаволіць чытацкі інтарэс да містычнага, таямнічага, страшнага. У гэтую папулярную абалонку аўтар апрацаваў глыбокі роздум над лёсам беларусаў. Тым самым знешняя калізія твора, паводле якой ведзьмы-чужынцы на працягу стагоддзяў мэтанакіравана знішчаюць беларускую вёску Дубраўка, набывае прытчавы характар.

Традыцыйная для беларускай літаратуры праблема страты родных каранёў паварочваецца ў аповесці Франца Сіўко новым аспектам. Прычыны нацыянальнай трагедыі беларускага народа аўтар бачыць не ў адкрытай экспансіі знешніх варожых сіл, а ў той сітуацыі, калі адбываецца паступовая падмена ўнутранага зместу Радзімы. На прыкладзе перайменавання вёскі Дубраўкі, якая ў фінале твора, атрымаўшы новую назву, губляе самастойны спрадвечны статус, пісьменнік папярэджвае чытача аб небяспецы перайменавання асноў нацыянальнага светаразумеўня.

Ахопліваючы сюжэтам твора значны адрэзак часу, Франц Сіўко спыняе ход апавядання на датах, за якімі стаяць важныя для сучаснай беларускай ідэнтычнасці падзеі. Паўстанне 1831 года, Другая сусветная вайна, савецкі перыяд – гэтыя эпізоды служаць своеасаблівымі вяршынямі ва ўспрыманні беларускага часу. Падаючы хроніку гістарычнага быцця беларускага народа, аўтар звязвае яе трагічныя старонкі ў адно цэлае вобразам загадкавага і страшнага дрэва ўдог. У працягах аповесці яно мае і іншыя назвы – угліс, году, але адну і тую ж атрутную сутнасць, якая выкарыстоўваецца чужакамі для своеасаблівага “замбіравання” мясцовых людзей, пераўтварэння іх у бязвольных істот, пазбаўленых розуму, памяці і свядомасці. Непасрэдна ўздзеяннем пладоў гэтага дрэва тлумачыцца ў аповесці ўзнікненне ў менталітэце тутэйшага люду такіх адмоўных рыс, як апатыя, страх, невытлумачальная памкненне да самазнішчэння.

З мастацкага пункту гледжання вобраз удога атрымаўся вельмі значным, ёмістым. Заўважаныя ў яго знешнім выглядзе дэталі (іголка па краях лісця, моцныя галіны, роўны і слізкі ствол) і звышнатуральная прага жыцця перадаюць агрэсіўную ўнутраную сутнасць гэтага дрэва, што ўвасабляе ў творы крыніцу зла. У прыродзе аналагам удога з'яўляюцца расліны інвазіўнага віду, якія запраграмаваны асвойваць новыя тэрыторыі і змяняюць мясцовую экасістэму пад свае патрэбы. Урэшце, і ўдог спраўляецца з гэтай захопніцкай місіяй, пашыраючыся паступова па ўсёй Беларусі.

Прапануючы арыгінальную інтэрпрэтацыю гістарычнага лёсу беларусаў, пабудаваную на своеасаблівай тэорыі змовы супраць беларушчыны, пісьменнік закладвае ў твор глыбокі падтэкст. Вобраз удога ў аповесці выступае сімвалам бяспамяцтва, бязвольнасці, якія паспяхова вырашчваліся на тутэйшай глебе і пладамі якіх на працягу шматвяковай гісторыі карысталіся сілы, што варожа ставіліся да беларусаў. У аповесці акцэнтуюцца ўвага на тым, што, падобна экалагічным нішам, якія займае ўдог, чужародная сутнасць запаўняе і духоўныя пустоты. У цэлым вобраз удога бачыцца вельмі нетыповым для нацыянальнай мастацкай традыцыі, у якой пад уплывам міфалагічнай спадчыны раслінны свет звычайна меў станоўчую семантыку, сімвалічна афармляўся ў знакавых вобразах (папараць-кветка, васількі, шпышына і г. д.) і ніколі не надзяляўся агрэсіўнай, варожай сутнасцю.

Франц Сіўко парушае нацыянальны літаратурны канон: удог – чужаземная расліна, але асабліва небяспечная менавіта тым, што ўжо даўно расце на нашай зямлі і стала для многіх за гэты час яе неад'емнай часткай. Адурманеныя яе ягадамі мясцовыя жыхары страчваюць прыродны інстынкт самазахавання, актыўна губяць сябе і свой свет і, разам з тым, пачынаюць цаніць дрэва за яго такія-сякія выгоды. Паказваючы, як буйнее гэтае дрэва на роднай зямлі, пісьменнік сімвалічна адлюстроўвае глыбіню крызісу нацыянальнай самасвядомасці, абсурднасць той сітуацыі, калі завезенае зло прызнаецца сваім, лічыцца неблагім набыткам, пра які варта клапаціцца. Тым самым статус роднага вызначаецца ў аповесці не фармальнай прыналежнасцю да тутэйшай зямлі, не гістарычным вымярэннем даўнасці прысутнасці на ёй, а толькі аўтэнтычным паходжаннем.

Літаратура

1. Кісліцына, Г. Жыццёвы сцэнарый асобы ў прозе Франца Сіўко / Г. Кісліцына // Весці Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. – 2014. – № 3. – С. 96–99.

2. Кошман, П. Р. Міф як аснова спасціжэння беларускай гісторыі ў аповесці “Удог” Ф. Сіўко / П. Р. Кошман // Беларуская гістарычная літаратура: жанры, характары, праблемы (да 125-годдзя з дня нараджэння Максіма Гарэцкага): матэрыялы Міжнар. навук. канф. (22–23 сак. 2018 г.) / Цэнтр даслед. беларус. культуры, мовы і літ. – Мінск : Беларуская навука, 2018. – С. 235–238.

3. Штэйнер, І. Добры дзень, Франц Іванавіч! : [штрыхі да творчага партрэта Франца Сіўко] / Іван Штэйнер // Дзеяслоў. – 2013. – № 2 (63). – С. 295–306.

АРЛОЎ УЛАДЗІМІР АЛЯКСЕЕВІЧ

Біяграфічныя звесткі

Нарадзіўся гэты беларускі пісьменнік, аматар нацыянальнай гісторыі, празаік, эсэіст, грамадскі дзеяч 25 жніўня 1953 года ў старажытным горадзе Полацку. У гэтым, відавочна, і заключаецца прычына яго пільнай і зацікаўленай увагі да беларускай старажытнасці, якая абумоўлена самім месцам нараджэння аўтара. У 1970 годзе будучы пісьменнік скончыў сярэдняю школу ў родным горадзе і паступіў на гістарычны факультэт БДУ, дзе атрымліваў вышэйшую адукацыю на працягу пяці год. Пасля заканчэння ўніверсітэта (1975–1976) працаваў настаўнікам гісторыі ў Наваполацку, пасля звязаў сваё жыццё з журналістыкай і працаваў у наваполацкай газеце “Хімік”. Доўгі час жыццё і дзейнасць У. Арлова былі звязаны з выдавецтвам “Мастацкая літаратура”, гістарычным часопісам “Спадчына”, літаратурна-мастацкімі – “Калоссе”, “Крыніца”.

Творы

Менавіта мастацкая творчасць у галіне гістарычнай прозы і эсэістыкі прынесла вядомасць пісьменніку не толькі ў Беларусі, але і за яе межамі. Ён з’яўляецца аўтарам больш чым 20 кніг паэзіі, прозы, гістарычных нарысаў і эсэістыкі: “Добры дзень, мая Шыпшына” (1986), “Дзень, калі ўпала страла” (1988), “Асветніца з роду Усяслава” (1989), “Рандэву на манеўрах” (1992), “Міласць князя Гераніма” (1993), “Таямніцы полацкай гісторыі” (1994), “Пяць мужчын у леснічоўцы” (1994), “Фаўна сноў” (1995), “Божая кароўка з Пятай авеню” (1998), “Жыватворны сімвал Бацькаўшчыны” (1998), “Дзесяць вякоў беларускай гісторыі” (1999; у суаўтарстве з Г. Сагановічам), “Адкуль наш род” (1996; 2000), “Сны імператара” (2001), “Краіна Беларусь” (2003; у суаўтарстве з З. Герасімовічам), “Адкусі галаву вароне” (2003), “Ордэн Белай мышы” (2003), “Каханак яе вялікасці” (2004), “Час чумы” (2005), “Сланы Ганібала” (2005), “Паром праз Ла-Манш” (2006) і інш.

За плённую дзейнасць у сферы папулярызавання нацыянальнай гісторыі У. Арлоў быў узнагароджаны медалём Францыска Скарыны (1991), стаў лаўрэатам выдавецкай прэміі імя Уладзіміра Караткевіча (1993), літаратурнай прэміі імя Ф. Багушэвіча Беларускага ПЭН-Цэнтра (1996), прэміі Таварыства вольных літаратараў “Гліняны Вялес” (за зборнік эсэ “Божая кароўка з Пятай авеню”, 1998), прэміі “Еўрапейскі паэт свабоды” (за кнігу вершаў “Паром праз Ла-Манш”, 2010).

Ідэйна-мастацкі змест творчасці

Усе гістарычныя творы У. Арлова аб’яднаны ў адзіную мастацкую сістэму важнай грамадзянска-патрыятычнай задачай, якую паставіў перад сабой пісьменнік, – стварыць аб’ектыўную карціну беларускай мінуўшчыны, пазбаўляючы яе “белых плямаў”, вяртаючы беларусам іх велічную

і трагічную гісторыю на прыкладзе роднага Полацка, аднаго з самых старажытных гарадоў беларускай зямлі. Таму і звяртаецца ён у сваіх творах да вобразаў знакавых асоб беларускай гісторыі і культуры, як, напрыклад, Еўфрасіння Полацкая (“Асветніца з роду Усяслава”), Мікола Гусоўскі (“Час чумы”), паказвае самыя трагічныя гістарычныя моманты, калі вырашаўся лёс не толькі прыватнай асобы, але і ўсяго беларускага народа, як, напрыклад, паўстанне 1861 года пад кіраўніцтвам Кастуся Каліноўскага альбо Айчынная вайна 1812 года, якая для Беларусі стала яшчэ і грамадзянскай, паводле мастацкай канцэпцыі пісьменніка (“Пяць мужчын у леснічоўцы”, “Рандэву на манеўрах”, “Сны імператара” і інш.).

Так, у кнізе “Асветніца з роду Усяслава” пісьменнік хутчэй у навукова-папулярнай, а не ў мастацкай форме апавядае пра значныя этапы жыцця першай беларускай святой, робіць асаблівы акцэнт на яе асветніцкай (перапісанне кніг у манастыры, заснаваным ёю самою, якое, паводле цяжкасці, было амаль подзвігам для жанчыны XII стагоддзя; адкрыццё школ для вясковых дзяцей пры жаночым і мужчынскім манастырах) і культуратворчай дзейнасці (будаўніцтва храма на тэрыторыі жаночага манастыра, стварэнне па яе просьбе ювелірам Лазарам Богшам беларускай нацыянальнай святыні – крыжа Святой Еўфрасінні Полацкай і інш.). А аповесць “Час чумы” па-мастацку ўзнаўляе найбольш невядомыя старонкі жыцця і дзейнасці стваральніка нацыянальнага эпасу на мове тагачаснай культуры, латыні, – паэмы “Песні пра зубра” – Міколы Гусоўскага. Аўтар звяртаецца да таго перыяду жыцця паэта, калі ён у складзе дыпламатычнай місіі Вялікага Княства Літоўскага знаходзіўся ў Рыме і пасля наведвання бою быкоў па просьбе папы рымскага пачаў працу над сваім творам.

Нацыянальная гісторыя, паводле У. Арлова, – арганічная частка сусветнай гісторыі. Таму даволі часта ў сваіх творах ён звяртаецца да вядомых постацей мінулага іншых краін, якія мелі непасрэднае дачыненне да тварэння гістарычнага лёсу беларускага народа, такіх, напрыклад, як французскі імператар Напалеон Банапарт альбо расійская імператрыца Кацярына II. У аповесці “Сны імператара”, выкарыстоўваючы прыём мастацкай умоўнасці і паэтыку сну, пісьменнік паказвае трагічны лёс Напалеона, сасланага на востраў Святой Алены. У снах да былога імператара прыходзіць вобраз жанчыны ў белых строях, сімвал падманутых ім надзей жыхароў Рэчы Паспалітай, у якую на той час уваходзілі беларускія землі. А ў апавяданні “Каханак Яе Вялікасці” У. Арлоў стварае вобразы вольналюбівых жыхароў гэтай зямлі праз успрыняцце Кацярыны II.

Вялікую цікавасць выклікаюць і яго гістарычныя эсэ “Таямніцы Полацкай гісторыі” і “У пошуках украдзенага скарбу”, у якіх пісьменнік праз гісторыю горада Полацка ўзнаўляе малавядомыя старонкі айчынай старажытнасці, спрабуючы прывіць чытачу цікавасць да яе, павагу да беларускай гісторыі і культуры.

Літаратура

1. Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя : у 4 т. / НАН Беларусі, інстытут літаратуры; рэд. У.В. Гніламедаў [і інш.] – Мінск : Беларуская навука, 2001–2015. – Т. 4, кн. 3. – 2014 – 1319 с.
2. Дарагакупец, А. М. Традыцыі інтэлектуальнага гістарычнага рамана ў творчасці У. Арлова / А. М. Дарагакупец // Весн. Бел. дзярж. ун-та. Сер. 4, Філалогія. Журналістыка. Педагогіка. – 2004. – № 2. – С. 12–17.
3. Дарагакупец, А. М. Прынцып гістарызму і сучасная гістарычная проза / А. М. Дарагакупец // Актуальныя праблемы сучаснага літаратурнага працэсу. – 2005. – С. 83–86.
4. Шынкарэнка, В. К. Нястомных пошукаў дарога. Праблемы паэтыкі сучаснай гістарычнай прозы : манаграфія / В. К. Шынкарэнка. – Мінск : Беларус. навука, 2002. – 208 с.

МГПУ ИМ. И.П. ШАМЯКІНА

ПАТАВА ВОЛЬГА МІХАЙЛАЎНА

Біяграфічныя звесткі

Вольга Міхайлаўна Іпатава нарадзілася 1 студзеня 1945 года ў гарадскім пасёлку Мір Карэліцкага раёна Гродзенскай вобласці. Пасля заканчэння ў 1961 годзе сярэдняй школы ў г. Гродна паступіла на філалагічны факультэт БДУ. Працавала настаўніцай рускай мовы і літаратуры на Віцебшчыне. З 1970 па 1973 год з'яўлялася літаратурным супрацоўнікам газеты “Літаратура і мастацтва”, потым літаратурным кансультантам газеты “Чырвоная змена”. У 1975 годзе, марачы пра пісьменніцкую творчасць, стала аспіранткай Літаратурнага інстытута ў Маскве, пасля заканчэння навучання была галоўным рэдактарам літаратурна-драматычных перадач Беларускага тэлебачання, намеснікам галоўнага рэдактара часопіса “Спадчына”. А на працягу 1991–1995 гадоў займала пасаду галоўнага рэдактара газеты “Культура”. Пэўны час (з 2001 па 2002 гг.) з'яўлялася старшынёй Саюза беларускіх пісьменнікаў. Як бачым, амаль усё жыццё В. Іпатава была звязана з працай у галіне айчыннай культуры і літаратуры.

Творы

Літаратурнай творчасцю пачала займацца з 1959 года. Ёю апублікаваны паэтычныя зборнікі “Раніца” (1969), “Ліпеньскія навальніцы” (1973), “Парасткі” (1976), “Крыло” (1976), зборнікі прозы «Вецер над стромай» (1977), «Дваццаць хвілін з Немезідай» (1981), «Перакат» (1984), «Агонь у жылах крэменю» (1989), «Чорная княгіня» (1989), «За морам Хвалынскім» (1989), кніжкі для дзяцей «Снягурка» (1974), «Казка пра Паўліна» (1983). З'яўляецца аўтарам тэлеп'есы «Давыд Гарадзенскі» (пастаўлена ў 1988 г.).

Але сапраўдную вядомасць ёй прынесла гістарычная трылогія, створаная ў 2002 годзе, у якую ўвайшлі раманы «Залатая жрыца Ашвінаў», «Вяшчун Гедзіміна», «Альгердава дзіда». У азначаных творах пісьменніцай у рамантычным ключы адлюстроўваецца гісторыя такога магутнага дзяржаўнага ўтварэння Сярэднявечча, як Вялікае Княства Літоўскае, у склад якога ўваходзіла і тэрыторыя сучаснай Беларусі. Пісьменніцай створаны тры постаці пачынальнікаў і стваральнікаў гэтай дзяржавы – Міндоўга, Гедзіміна і Альгерда. Наватарства пісьменніцы заключаецца ў тым, што ў рэчышчы гістарычна-прыгодніцкай прозы яна ўзнаўляе самы старажытны пласт нацыянальнай культуры – яе індаеўрапейскія карані – праз мастацкае выяўленне старажытнага культу братаў Ашвінаў.

У 2006 годзе пісьменніцай была выдадзена аповесць “Апошнія ахвяры свяшчэннага дуба”, зноў-такі прысвечаная асэнсаванню гістарычнага шляху Беларусі, вяртанню суайчыннікам страчаных ці забытых культурных і духоўных каштоўнасцей, у прыватнасці, ушанаванню святых пакутнікаў “беларускага паходжання”, “святых наваўленых мучанікаў родам з Літвы Іаана, Антонія і Яўстафія”. А ў рамане “Знак Вялікага магістра”, што выйшаў у 2009 годзе, у чарговы раз узнаўляецца гісторыя мужанага супрацьстаяння нашых продкаў магутнаму наступу рыцараў-крыжаносцаў.

Ідэйна-мастацкі змест творчасці

Вольга Іпатава як прыхільніца ідэі нацыянальнай унікальнасці, самабытнасці, шукальніца спецыфічна беларускай нішы ў гістарычнай і культурнай спадчыне сусвету звярнулася да аднаго з самых супярэчлівых перыядаў у беларускай гісторыі, да гісторыі перыяду Вялікага Княства Літоўскага. Супярэчлівага таму, што ў самой назве гэтай сярэднявечнай дзяржавы была падкрэслена яе “літоўская” дамінанта, што давала магчымасць асобным навукоўцам сцвярджаць, што дзяржава была чыста літоўскай, а зусім не беларускай, не ўлічваючы той факт, што афіцыйнай, дзяржаўнай мовай гэтага палітычнага ўтварэння была старабеларуская мова. Таму дзяржаўныя дзеячы (Міндоўг, Гедзімін, Альгерд) у мастацкім адлюстраванні В. Іпатавай мысляць тыпова па-беларуску, дбаюць найперш пра дабрабыт дзяржавы, пра ўмацаванне яе межаў і высокі статус у свеце.

Вольгу Іпатаву як паслядоўніцу У. Караткевіча і прыхільніцу тэндэнцыі да рамантызацыі беларускай гісторыі цікавяць не столькі слыннымі і вядомымі ў беларускай гісторыі і культуры постаці-асобы, як, напрыклад, пачынальнікі і стваральнікі гэтай буйнейшай у Еўропе сярэднявечнай беларускай дзяржавы, але і постаці, жыццё і ўчынкi тых, хто не выйшаў на першыя старонкі гістарычнай авансцэны, а тварыў духоўную гісторыю нацыі. Нават калі вобразы гэтых асоб – вынік аўтарскай фантазіі (Жывена, Святазар, Лозка) альбо ў гістарычных крыніцах пра іх пададзена надзвычай мала інфармацыі, як, напрыклад, пра Ляздзейку, вешчуна і астролога князя Гедзіміна. Менавіта яны ў творах В. Іпатавай здзяйсняюць сапраўдную гісторыю духу, творчасці, быцця беларускага народа. Невыпадкава заповіт аб неабходнасці служэння свайму краю, сваёй зямлі Жывена з рамана “Залатая жрыца Ашвінаў” атрымлівае ад свайго дзедзды хрысціяніна Агапія: “Ты вышэйшая за парог, аб які спатыкаецца большасць... Табе адно магу завяшчаць: любі нашу зямлю, аддай ёй лепшыя сілы душы..”. Язычніца атрымлівае духоўнае настаўленне ад хрысціяніна. У гэтым, на думку В. Іпатавай, і заключаецца спецыфіка нацыянальнага вобраза свету, нацыянальнага менталітэту, у якім арганічна паяднаны элементы язычніцкай, старажытнай індаеўрапейскай і хрысціянскай рэлігійна-культурных сістэм. Для пісьменніцы не столькі важна рэлігійная прыналежнасць чалавека, колькі яго чалавечы, грамадзянскі статус. Наказ старога Агапія гучыць патэтычна, абстрактна, што тлумачыцца найперш адметнасцю паэтыкі гістарычных твораў з яўнай ідэалізацыяй мінулага. Але ў гэтых словах старога баярына выяўляецца і грамадзянска-патрыятычная пазіцыя самога аўтара твора.

Шлях да агульначалавечага праходзіць праз засваенне і рэпрэзентацыю свайго, нацыянальнага, а шлях да нацыянальнага – праз творчае засваенне набыткаў сусветнай культуры. У цэнтры твораў В. Іпатавай – выключныя асобы, перакананыя язычнікі, якія шчыра вераць у магутнасць і гармонію сусвету. Гэта асобы з надзвычай абвостранай чуйнай, далікатнай духоўнасцю. Згадаем Жывену з яе бяспрэчным лекарска-знахарскім талентам, уменнем

чуць мудрасць сусвету, Ляздзейку з рамана “Вяшчун Гедзіміна”, Лозку з рамана “Альгердава дзіда”. Такім чынам, пісьменніца шукае ў нацыянальным характары, у нацыянальным быцці найперш стваральныя, духоўныя пачаткі. Так, Жывена адказвае княжычу Войшалку ў адказ на яго прапанову дапамагчы яму стаць галоўным прэтэндэнтам на бацькоўскі трон: “А Новагародак будзе існаваць – з табой ці без цябе. Калі ты любіш яго, то ўсё тое, што ты зробіш для яго, пакладзецца на ягоныя – і твае таксама – вагі і будучыню. Але зробіш без насілля, хітрасці, адчаю...”. В. Іпатава актуалізуе думку пра тое, што, нягледзячы на ўсю вастрыню палітычнага, гістарычнага быцця Вялікага Княства Літоўскага, у духоўна-псіхалагічнай сферы яго народа ўжо была закладзена тэндэнцыя да “небачоласці” (Р. Барадулін), талент думаць і дбаць пра будучыню сваёй зямлі, абапіраючыся толькі на духоўнасць, асвету і чалавечнасць.

Нават побытава-дэкаратыўны, атрыбутыўны план твораў В. Іпатавай працуе на выяўленне стваральнага пачатку беларускага быцця і мастацкую канцэпцыю асобы і гісторыі. Нягледзячы на шматлікія апісанні войнаў і паходаў, якія вяліся вялікімі князямі ў пошуках дзяржаўнай магутнасці і стабільнасці, нягледзячы на трагічна-драматычнае адлюстраванне феадальных міжусобіц, пісьменніца робіць сэнсава-змястоўны акцэнт на асноўным, паводле яе разважанняў, крытэрыі вызначэння спецыфікі нацыянальнага жыцця. Ваяўнічая зброя князя Альгерда, яго слаўтая і асвечаная ў храме Ашвінаў дзіда была “ўпрыгожана” выявай каханай дзяўчыны Лозкі. Такім чынам, жорсткасць воіна суіснавала ў характары вялікага князя з міласэрнасцю і літасцю. Альгердава дзіда – памяць аб былой велічы і магутнасці сярэднявечнай беларускай дзяржавы.

Літаратура

1. Дарагакупец, А. Тэндэнцыі рамантызацыі і інтэлектуалізацыі ў сучаснай беларускай гістарычнай прозе : аўтарэф. дыс. ... канд. філал. навук : 10.01.01 / А. Дарагакупец ; Беларус. дзярж. ун-т. – Мінск, 2005. – 20 с.
2. Навасельцава, Г. В. Падзейна-прыгодніцкі напрамак мастацкай інтэрпрэтацыі беларускай гісторыі / Г. В. Навасельцава // Ученые записки УО ВГУ им. П. М. Машерова : сб. науч. тр. – Витебск, 2013. – Т. 16. – С. 100–106.
3. Савік, Л. Адна між замкаў: Літаратурны партрэт В. Іпатавай / Л. Савік. – Мінск : БелСаЭС “Чарнобыль”, 2003. – 168 с.
4. Шынкарэнка, В. К. Нястомных пошукаў дарога: Праблемы паэтыкі сучаснай беларускай гістарычнай прозы / В. К. Шынкарэнка. – Мінск : Бел. навука, 2002. – 208 с.

РУБЛЕЎСКАЯ ЛЮДМІЛА ІВАНАЎНА

Біяграфічныя звесткі

Людміла Рублеўская – беларуская паэтэса, празаік, літаратурны крытык, журналіст.

Нарадзілася 5 ліпеня 1965 года ў Мінску ў сям’і служачых. Першапачаткова жыццё будучай пісьменніцы было звязана з архітэктурай. Але безумоўны мастацкі талент прымусіў яе спачатку паступіць у Літаратурны інстытут у Маскве (1986–1987), а пасля стаць студэнткай беларускага аддзялення філалагічнага факультэта БДУ, які яна скончыла ў 1994 годзе. Пасля заканчэння ўніверсітэта працавала загадчыкам аддзела крытыкі ў часопісе “Першацвет”, загадчыкам аддзела мовы ў газеце “Наша слова”, рэдактарам аддзела крытыкі штотыднёвіка “Літаратура і мастацтва”. З 2002 года працуе літаратурным аглядальнікам газеты “СБ – Беларусь сёння”.

Творы

Аўтар больш чым 30 кніг: зборнікі паэзіі “Крокі па старых лесвіцах”, “Замак мясячнага сяйва”, “Рыцарскія хронікі”, “Шыпшына для Пані”, зборнікі прозы “Сэрца мармуровага анёла”, “Пярсцёнак апошняга імператара”, “Ночы на Плябанскіх млынах”, “Сутарэнні Ромула”, раманаў “Забіць нягодніка, альбо Гульня ў Альбарутэнію”, “Золата забытых магіл”, “Дагератып”, цыкла раманаў “Авантуры Пранціша Вырвіча”, праца над якім пачалася ў 2012 годзе і не спыняецца да сённяшняга часу.

Ідэйна-мастацкі змест творчасці

Творчасць Людмілы Рублеўскай прэзентуе сабой тэндэнцыю мастацкай рамантызацыі беларускай гісторыі, заснаваную У. Караткевічам. Найчасцей за ўсё першым храналагічным пластом яе твораў выступае сучаснасць з яе вострымі праблемамі страты маральна-духоўных арыенціраў сучасным грамадствам, бездухоўнасці, нацыянальнага нігілізму і гістарычнага бяспамяцтва. Варта згадаць такія яе творы, як “Пярсцёнак апошняга імператара”, “Сэрца мармуровага анёла”, “Дзеці гамункулуса”, “Золата забытых магіл”, “Забіць нягодніка, альбо Гульня ў Альбарутэнію” і інш. У цэнтры гэтых твораў звычайна рамантычна захопленыя, высокадухоўныя асобы, якія прагнуць удасканалвання свету і жыцця паводле законаў прыгажосці, сумленнасці і справядлівасці, спрабуюць вярнуць сучаснікам іх сапрадную гісторыю і ўнікальныя духоўна-матэрыяльныя скарбы.

Л. Рублеўская ў асэнсаванні беларускай гісторыі абрала шлях нацыянальна-духоўнага светапазнання. Такі тып арганізацыі тэкставай прасторы дазваляе прасачыць сувязь паміж мінулым і сучаснасцю, убачыць, якія ўрокі гісторыі былі ўлічаны нашчадкамі, а якія – не. Яе героі – нашы сучаснікі – з’яўляюцца нашчадкамі тых, хто некалі здзяйсняў у мінулым

высакародныя альбо ганебныя ўчынкі. Такім чынам, мастацкі час у творах Л. Рублеўскай – гэта не толькі сродак арганізацыі мастацкага тэксту, але і вобраз-маркер, вобраз-ідэнтыфікатар, які дапамагае злучыць у адно цэлае адасобленыя, на першы погляд, фрагменты твораў.

Для мастацкай структуры твораў Л. Рублеўскай увогуле характэрна паралельнасць сюжэтных ліній, паралельнасць дзеяння ў розных часавых варунках. Так, адзін з яе раманаў атрымаў жанравае вызначэнне “паралельны раман” (“Золата забытых магіл”). Дзеянне ў творы паралельна рухаецца ў XXI стагоддзі і звязана са з’яўленнем у жыцці Паліны Ведрыч, нашай сучасніцы, каменнай жабкі з надмагілля паўстанца 1863 года Вінцэся Рашчынскага; і ў XIX стагоддзі, падчас паўстання пад кіраўніцтвам Кастуся Каліноўскага, удзельнікам якога і быў названы персанаж. Інтрыга падтрымліваецца і тым, што Паліна Ведрыч і Вінцэсь Рашчынскі звязаны паміж сабой кроўнымі, роднаснымі сувязямі, пра якія гераіня пакуль не здагадваецца. Такім чынам, Л. Рублеўская падсвечвае сучаснасць, яе праблемы гісторыяй. І, разам з тым, нягледзячы на рамантычную афарбоўку твора, пісьменніца гаворыць пра сур’ёзныя праблемы, якія існавалі і ў ходзе самога паўстання, пра непаразуменне паміж сялянамі і актыўнай шляхтай, пра нянавісць, варагаванне, пра лёс інсургентаў, іх сем’яў, пра трагічны лёс адзінокага, самотнага чалавека, які ў юнацтве марыў аб грамадстве, заснаваным на ўсеагульных паразуменні і справядлівасці, верыў у сумленнасць, шчырасць і высакароднасць іншых людзей. Якраз рамантызацыя і белетрызацыя садзейнічаюць актуалізацыі гэтых праблем і прымушаюць чытача думаць, разважаць, крытычна ставіцца да сучаснасці і да гісторыі.

Суадносіны сучаснасці і мінулага цікавяць пісьменніцу і ў рамана-інструкцыі «Забіць нягодніка, альбо Гульня ў Альбарутэнію». Тут пісьменніца звяртаецца да гісторыі савецкага перыяду, да часу культуры асобы Сталіна, калі грамадства нібыта паглынула цемра страху, недаверу і злачынства.

Творы Л. Рублеўскай даволі часта становяцца трыбунай для прамаўлення яе грамадзянска-патрыятычных поглядаў, надзейным сродкам для ўвасаблення нацыянальнай ідэі. Так і ў гэтым рамана, наватарскім як паводле формы, так і паводле зместу, пісьменніца чарговы раз паказвае, як развівалася нацыянальная ідэя і як яна выжыла ў неспрыяльных сацыяльна-палітычных умовах, напрыклад, такіх, як час масавых рэпрэсій 20–30-х гадоў XX стагоддзя. У межах рамана спалучаюцца прыкметы розных і часам супярэчлівых жанраў: «гатычнага» рамана, фантастыкі і фэнтэзі, дэтэктыва, меладрамы, квеста, кінарамана, твора пра альтэрнатыўную гісторыю.

Сюжэт рамана просты і ў той жа час ускладнены паэтыкай навейшага часу. Прадстаўнікі сучаснага маладога пакалення (Даліла-Дар’я, Генусь, Макс, Едрусь, Руслана) сталі зусім нечакана спадчыннікамі старой жанчыны і атрымалі ў якасці ўзнагароды хату ў Мінску. Тут пісьменніца шчодро карыстаецца набыткамі сучасных жанраў фантастыкі, фэнтэзі,

альтэрнатыўнай гісторыі, бо дом меў часавы партал, які дазваляў перамяшчацца з XXI стагоддзя амаль на пачатак XX – у час масавых рэпрэсій і арыштаў. Сучасная моладзь перамяшчаецца такім чынам з Мінска 2000-х у Менск 1933 года і спрабуе актыўна ўмяшацца ў гісторыю, выратаваць ахвяр сталінскіх рэпрэсій, змяніць ход гісторыі.

Паліна Ведрыч з рамана “Золата забытых магіл”, настаўніца гісторыі ў адной з мінскіх гімназій, імкнецца нестэрэатыпна ацэньваць не толькі сучаснасць, але і гісторыю. Аб’ектам яе навуковых даследаванняў становіцца паўстанне 1863 года пад кіраўніцтвам Кастуся Каліноўскага і сама асоба ідэйнага натхняльніка гэтай гістарычнай падзеі. Паліна, як і ўсе гераіні Л. Рублеўскай, – самадастатковая асоба, для якой найважнейшую ролю набывае ўстанаўленне справядлівасці. Таму менавіта яна ходам усяго дзеяння прызначана для разгадкі адной з таямніц беларускай гісторыі, звязанай з паўстаннем 1863 года, з лёсам філосафа і рамантыка Вінцэся Рашчынскага.

Гістарычна-дэтэктыўныя творы Л. Рублеўскай падпарадкаваны найперш задачам сцвярджэння нацыянальных прыярытэтаў і маральна-духоўных каштоўнасцей беларусаў. Выкарыстоўваючы магчымасці мастацкай праспекцыі і рэтраспекцыі, яна вырашае такія праблемы, як адказнасць чалавека перад сучаснасцю і гісторыяй, неабходнасць шанавання памяці продкаў, вяртання гістарычнай праўды і справядлівасці, бездухоўнасці грамадства, яго сацыяльнага і нацыянальнага нігілізму.

Літаратура

1. Бугаёў, Д. Беларускі дэтэктыў Людмілы Рублеўскай / Д. Бугаёў // Польшча. – 2006. – № 7. – С. 207–212.
2. Дарагакупец, А. Тэндэнцыі рамантызацыі і інтэлектуалізацыі ў сучаснай беларускай гістарычнай прозе : аўтарэф. дыс. ... канд. філал. навук : 10.01.01 / А. Дарагакупец ; Беларус. дзярж. ун-т. – Мінск, 2005. – 20 с.
3. Людміла Рублеўская: “Не здавацца. Не баяцца. Гарэць!”: З Людмілай Рублеўскай гутарыць Таццяна Будовіч-Барадуля // Літаратура і мастацтва. – 13 лістапада. – 2017. – С. 5.
4. Лысова, Н. Гістарычная проза Людмілы Рублеўскай: да характарыстыкі жанру / Н. Лысова // Вестник Полоцкого гос. ун-та. Серия А. Гуманит. науки. – 2013. – № 10. – С. 12–17.
5. Шынкаренко, В. К. Урокі мінуўшчыны: сучасная беларуская проза пра гісторыю : вучэбны дапаможнік / В. К. Шынкаренко. – Гомель : РНПУП “РАТОН”, 2001. – 116 с.
6. Шынкаренко, В. К. Проза Л. Рублеўскай: асаблівасці жанрава-стылявой сістэмы / В. К. Шынкаренко // Таленавітыя жанчыны Беларусі ў культурнай, навуковай і мастацкай прасторы свету : зб. матэрыялаў Міжнар. навук.-практ. канф., Мазыр, 24–25 мая 2007 г. / адк. рэд. А. У. Сузько ; УА МДПУ імя І. П. Шамякіна. – Мазыр : МДПУ імя І. П. Шамякіна, 2007. – С. 174–178.

МАРЦІНОВІЧ ВІКТАР ВАЛЕР'ЕВІЧ

Біяграфічныя звесткі

Віктар Марціновіч – беларускі публіцыст, мастацтвазнаўца, пісьменнік, стваральнік новага тыпу фантастычнай літаратуры ў беларускай мастацкай прасторы.

Ён нарадзіўся 9 верасня 1977 года ў горадзе Ашмяны Гродзенскай вобласці. У 1999 годзе будучы пісьменнік скончыў факультэт журналістыкі БДУ, а ў 2002 годзе – аспірантуру БДУ.

У 2008 годзе ім была абаронена дысертацыя ў Віленскай Акадэміі Мастацтваў на тэму “Віцебскі авангард (1918–1922): сацыякультурны кантэкст і мастацкая крытыка”. На сённяшні дзень з’яўляецца выкладчыкам Еўрапейскага гуманітарнага ўніверсітэта (Вільнюс) і плённа працуе ў галіне мастацкай літаратуры. Культуралагічная, мастацтвазнаўчая адукацыя дае магчымасць аўтару смела эксперыментávaць у літаратурных творах.

У творах В. Марціновіча ў рэалістычнай і ўмоўна-фантастычнай форме створаны вобраз сучаснай Беларусі, актуалізаваны нацыянальныя духоўныя і матэрыяльныя каштоўнасці (культура, літаратура, мова і г. д.).

Творы

Да літаратурнай дзейнасці ён звярнуўся на пачатку XXI стагоддзя. Так, у 2009 годзе быў выдадзены раман “Паранойя” на рускай мове. У 2011 годзе выйшаў першы беларускамоўны ў творчасці пісьменніка раман “Сцюдзёны вырай”. Гэты твор стаў першым узорам беларускай літаратуры, апублікаваным у выглядзе інтэрнэт-рэліза.

У 2013 з’явіўся раман “Сфагнум” на рускай мове. Даследчыкі назвалі яго ўзорам трансмагічнага рэалізму. Нягледзячы на выразны крымінальны акцэнт у сюжэце твора, наяўнасць ненарматыўнай лексікі, пісьменнік найперш імкнецца расказаць пра вострыя сацыяльныя і духоўныя праблемы грамадства.

Ідэйна-мастацкі змест творчасці

У 2014 годзе быў напісаны другі беларускамоўны раман “Мова”. Сам аўтар вызначыў жанр свайго твора як “лінгвістычны баявік”. Дзеянне рамана адбываецца ў будучыні. Паводле мастацкай умоўнасці В. Марціновіча, у новым часе Расія і Кітай, адасобіўшыся ад Еўропы, стварылі новую магутную дзяржаву. А Мінск ператварыўся ў густанаселены кітайскі квартал. І толькі так званыя скруткі нагадвалі адзінкавым беларусам пра іх культуру, нацыянальнасць і гарантавалі магчымасць перспектывы для гэтага народа.

Свайго роду працягам пачатай у рамане “Мова” тэмы стаў раман “Ноч” (2018). В. Марціновіч стварае новы ў нацыянальным і сусветным маштабе вобраз Беларусі, дзе быццё яго суайчыннікаў пададзена як арганічная частка сусветнай цывілізацыі, што паступова страчвае

выразныя нацыянальныя адрозненні і пераходзіць у глабальныя вымярэнні. Са знікненнем электрычнасці і інтэрнэту зніклі і ўсе сувязі паміж людзьмі. Але ў цемры ў беларусаў узнікае прага самаідэнтыфікацыі, усведамлення сваёй чалавечай і нацыянальнай годнасці.

Ноч у аднайменным рамане В. Марціновіча – алегорыя інфармацыйнага сну, вынік віртуальнага быцця чалавецтва, адвучанага, дзякуючы ўніверсальным магчымасцям штучнага розуму, ад элементарных навыкаў, ад дзейнасці, мыслення і ад самога жыцця, бо асноўная маса насельніцтва “заліпае” ў сусветным сеціве, вечары праводзіць у “яблычніках” і не звяжае на каштоўнасць самога быцця, спрадвечныя каштоўнасці, што і робяць чалавека чалавекам. В. Марціновіч у сваім творы мадэлюе ўмоўна-фантастычную сітуацыю, калі ў Беларусі цалкам знікла электрычнасць і жыццё спынілася, замерла. Дзякуючы падобнаму мастацкаму ходу пісьменнік вырашае і праблему духоўна-інтэлектуальнай дэградацыі чалавецтва, за якое думае віртуальны розум. У цэнтры твора – асоба Кнігара, інтэлігента, які стаў заможным чалавекам у постапакаліптычным Мінску дзякуючы сваёй вялікай бібліятэцы. Кнігі сталі раскошай, гарантам жыцця ва ўмовах, калі знікла святло, электрычнасць і ўсе выгоды, звязаныя імі. Нават саму ноч аўтар твора называе ў адпаведнасці з нормамі свайго часу, дакладней былога часу, калі грамадства бесклапотна жыло, не задумваючыся пра магчымую катастрофу, – блэкаўт. Так падкрэсліваецца сусветны маштаб тэхнагеннай катастрофы і фатальнасць лёсу чалавецтва.

В. Марціновіч, абапіраючыся на багаты вопыт сусветнай літаратуры і свае ўласныя высновы адносна перспектывы нацыянальнага шляху ў кантэксте агульначалавечага, стварае новы вобраз-тып, не ўласцівы для нацыянальнага мастацкага слова, – *чалавек бяздзейны*. Гэта не той сацыяльна пасіўны беларус, якому аб'якавы ўласны лёс і лёс радзімы, цяжкі, талерантны, як гэта было заяўлена ў класічнай літаратуры, а беларус, падуладны агульначалавечай хваробе – моцнай быццёвай залежнасці ад віртуальнага розуму, падмены рэальнага жыцця штучным, што цалкам пазбавіла чалавека магчымасці думаць, дзейнічаць, быць стваральнікам. Гэтыя думкі ў рамане В. Марціновіча “Ноч” выказвае не Кнігар, цэнтральны персанаж твора, а Немец, былы айцішнік, апантаный справай свайго жыцця, але не страціўшы здольнасці разважаць і абагульняць: “Я пра тэхналогіі. Пра карціну свету. Як толькі яны дасягалі пэўнай тэхналагічнай мяжы, з’яўляўся нейкі фактар, які адпраўляў іх назад у каменны век. Я раней быў думаў, што для нас такім фактарам стане інтэрнэт. Бо людзі тады перасталі жыць і пачалі заліпаць”. На думку Немца, за словамі якога відавочна і аўтарская пазіцыя, чалавек бяздзейны – вынік новага часу. Паводле яго разваг, у мінулым людзі, сутыкнуўшыся з праблемай, спрабавалі яе вырашыць, дзейнічалі, актыўна шукалі. Са з’яўленнем Google і Instagram, базавымі элементамі якіх з’яўляюцца ўменні гугліць і сэлфіць, чалавек цалкам адвучыўся думаць і ўзаемадзейнічаць з жыццём, з рэчаіснасцю.

Калі ж у свеце ўсталявалася суцэльная ноч, цемра, пасля глабальнага адключэння электрычнасці, высветлілася, што чалавек абсалютна не прыстасаваны да жыцця, навывкі выжывання ім страчаны. Вось і шукаюць постапакаліптычныя беларусы парад і мудрасці ў нацыянальнай літаратуры, ахоўнікам якой з'яўляецца Кнігар. Згадаем, як адзін з так званых Шахцёраў просіць у Кнігара кнігу пра жыццё і “пра ноч”, і “пра небяспеку”, каб нехта праз ноч ішоў”, а вакол – “варожы свет”. А кніга Э. М. Рэмарка “На Заходнім фронце без змен” з яе жахамі Першай сусветнай вайны і трагедыяй маладога пакалення выклікала ў Шахцёра смех, бо, відавочна, не адпавядала духоўнаму зместу эпохі, у якую давялося жыць постапакаліптычным беларусам. А духоўную апору ў крызісныя моманты быцця можна знайсці толькі ў сваіх каранях, у літаратуры, створанай самім духам народа, сцвярджае В. Марціновіч. Такім чынам, раман В. Марціновіча – з'ява паліфанічная, універсальная, нягледзячы на выразную ўмоўна-фантастычную дамінанту твора, апецяцью да сумнай будучыні, у ім утрымліваюцца развагі і пра мінулае беларускага народа і пра яго сённяшні час, які для персанажаў твора – ужо гісторыя.

Літаратура

1. Виктор Мартинович: мой новый роман – гимн Короткевичу и Быкову [Электронный ресурс] // Режим доступа: [http:// sozvuchie.by /](http://sozvuchie.by/). – Дата доступа: 21.09.2019.
2. Мартинович, В. В. Мова / В. В. Мартинович. – 2-е изд. – Минск : Кнігазбор, 2014. – 272 с.
3. Марціновіч, В. Ноч / В. Марціновіч. – Мінск : Кнігазбор, 2018. – 412 с.
4. Сузько, А. У. Традыцыйныя этнаобразы ў рамане В. Марціновіча “Ноч” / А. У. Сузько // Міжнародныя Шамякінскія чытанні “Пісьменнік – Асоба – Час”: матэрыялы VI Міжнар. навук.-практ. канф., Мазыр, 27 верас. 2019 г. / УА МДПУ імя І. П. Шамякіна ; рэдкал.: А. У. Сузько (адк. рэд.) [і інш.]. – Мазыр : МДПУ імя І. П. Шамякіна, 2019. – С. 79–82.

ЛІТАРАТУРНЫЯ ПРЭМІІ БЕЛАРУСІ

Дзяржаўныя літаратурныя прэміі: імя Янкі Купалы (за творы паэзіі і драматургіі), Якуба Коласа (за творы прозы, літаратуразнаўства і крытыкі), Кастуся Каліноўскага (за працы ў мастацкай публіцыстыцы), Аркадзя Куляшова (за творы паэзіі і драматургіі), Івана Мележа (за творы прозы, мастацкай публіцыстыкі або літаратурна-мастацкай крытыкі), Янкі Маўра (за творы для дзяцей).

З 2006 года штогадова на Дні беларускага пісьменства ўручаецца прэмія «Залаты купідон». Азначаная прэмія ўручаецца ў 11 намінацыях, ёю ахоплены амаль усе роды і жанры літаратуры.

Літаратурная прэмія імя Ежы Гедройца была заснавана Беларускаім ПЭН-цэнтрам і Саюзам беларускіх пісьменнікаў сумесна з Пасольствам Рэспублікі Польшча ў Рэспубліцы Беларусь у гонар Ежы Гедройца, які нарадзіўся ў Мінску і стаў вядомым польскім палітыкам, публіцыстам, рэдактарам і выдаўцом (1906–2000). Азначаная прэмія ўручаецца штогод, пачынаючы з 2012 года, за найлепшую кнігу прозы, напісаную па-беларуску.

Прэмія “Дэбют” імя Максіма Багдановіча ўручаецца штогод з 2011 г. за дэбютны твор на беларускай мове.

Прэмія “Залатая літара”. Была заснавана ў 2003 годзе беларускім пісьменнікам Адамам Глобусам і адрасавалася аўтару найлепшай, на думку заснавальніка, кнігі на беларускай мове.

Прэмія “Гліняны Вялес” заснавана ў 1993 годзе Таварыствам Вольных Літаратараў і ўручаецца штогод за найлепшую мастацкую кнігу.

Прэмія імя Францішка Багушэвіча заснавана ў 1994 годзе Беларускаім ПЭН-цэнтрам і ўручаецца штогод аўтарам кніг гістарычнай прозы.

Прэмія імя Алеся Адамовіча. Была заснавана з мэтай ушанавання памяці стваральніка Беларускага ПЭН-цэнтра, грамадскага дзеяча і пісьменніка Алеся Адамовіча. Уручаецца ў 4 намінацыях: 1) літаратурная публіцыстыка; 2) кінажурналістыка; 3) газетная журналістыка; 4) радыёжурналістыка.

ЗМЕСТ

Прадмова	3
Гніламёдаў Уладзімір Васільевіч	4
Федарэнка Андрэй Міхайлавіч	8
Станкевіч Юры	12
Сіўко Франц Іванавіч	15
Арлоў Уладзімір Аляксеевіч	17
Іпатава Вольга Міхайлаўна	20
Рублеўская Людміла Іванаўна	23
Марціновіч Віктар Валер’евіч	26
Літаратурныя прэміі Беларусі	29

МГПУ ИМ. И.П. ШАМЯКІНА

Даведачнае выданне

ДАВЕДАЧНЫЯ МАТЭРЫЯЛЫ ПА ДЫСЦЫПЛІНЕ
“БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА”
(раздзел “СУЧАСНАЯ БЕЛАРУСКАЯ ПРОЗА”)

Складальнікі:

Кошман Павел Рыгоравіч,
Сузько Алена Уладзіміраўна

Карэктар *А. У. Сузько*
Арыгінал-макет *Л. М. Дабранская*

Падпісана да друку 22.12.2020. Фармат 60x84 1/16. Папера афсетная.
Рызаграфія. Ум. друк. арк. 1,8. Ул.-выд. арк. 1,7.
Тыраж 49 экз. Заказ 39.

Выдавец і паліграфічнае выкананне: установа адукацыі
“Мазырскі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя І. П. Шамякіна”.
Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы, распаўсюджвальніка
друкаваных выданняў №1/306 ад 22 красавіка 2014г.
Вул. Студэнцкая, 28, 247760, Мазыр, Гомельская вобл.
Тэл. (0236) 24-61-29